

УДК 327

ПОЛИЦЕНТРИЧНОСТЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ГЛОБАЛЬНАЯ ДИПЛОМАТИЯ XXI ВЕКА

**ГРОМЫКО Ал. А.,
доктор
политических
наук, заместитель
директора
Института Европы
РАН, руководитель
Ассоциации
европейских
исследований
России,
руководитель
Европейских
программ Фонда
«Русский мир»**

Статья посвящена вопросам мироуправления в условиях формирования полицентричности международных отношений и места в них России как глобальной державы.

Ключевые слова: глобальное регулирование, полицентричность, трансрегиональная держава, Россия.

Тема глобального управления и регулирования неразрывно связана с вопросом о месте каждого государства в механизмах такого регулирования. Не так уж много стран на Земле, которые в принципе ставят перед собой задачу участвовать в этих процессах, тем более, их формировать. Для большинства из них верхней планкой является значимая региональная роль; для некоторых в зоне достижимости – роль региональных лидеров. И лишь считанным из тех, кто в этом преуспел, могут претендовать на вхождение в категорию государств с трансрегиональными интересами и подкрепляемыми их адекватными ресурсами.

На вершине этой пирамиды мирового влияния располагаются глобальные державы и их глобальная дипломатия. Среди них до середины прошлого столетия выделялись страны, обладающие наиболее крупными империями (особенно Британская и Российская). Им на смену впервые в истории и, возможно, в последний раз в ней пришли сверхдержавы в лице СССР и США. Их отличие от всех других тяжеловесов заключалось в том, что, при наличии желания и воли, они обладали способностью проецировать свои интересы почти в любой точке земного шара, и ограничителями в этом было лишь их собственное

соперничество. Но биполярный мир вряд ли когда-нибудь повторится¹.

После краха биполярной системы, в начале XXI века человечество оказалось в более знакомой для себя ситуации существования различных центров силы/влияния. В обиход вошло понятие многополярности (полицентричности). Необходимо отметить, что аналогов ей в прошлом не было; предшественниками в XIX – начале XX вв. были различные «концерты держав».

Полицентричный мир, утверждающийся на наших глазах, становится уникальным продуктом беспрецедентной стадии глобализации, которую она достигла к настоящему времени. Принципиальное отличие многополярности от «концертов» прошлого² заключается в том, что, во-первых, мир прекращает быть не только европоцентричным, но и евроатлантическим. Впервые в истории практически на всех континентах планеты появились или появляются державы с трансрегиональными амбициями. Во-вторых, степень влияния на ход региональных и мировых дел зависит уже не столько от принуждения, сколько от привлекательности той или иной модели развития, а также от различного рода инструментов «мягкой силы». В-третьих, во второй половине XX века возник феномен современного международного права, фундаментом которого является Устав ООН. До сих пор он играет роль главного мерила легитимности действий государств на мировой арене, своего рода смиренной рубашкой, сковывающей намерения тех, кто хотел бы действовать, не взирая на рамки общепринятых правил.

Пугать многополярностью под предлогом того, что это якобы возрождение баланса сил XIX века безосновательно по обозначенным выше причинам. Впрочем, если бы даже это и было так, предотвратить объективные процессы мирового развития невозможно. Необходимо стремиться скорректировать их, направить в максимально позитивное русло, но не делать вид, что их можно игнорировать. Ссылаться на то, что полицентричный мир намного сложнее для управления и менее предсказуемое, чем мир двухполюсный или, тем более, однополюсный, также не способствует решению проблемы. Закон развития человеческой миросистемы – усложнение механизмов управления и регулирования ею на всех уровнях. Так было всегда, очевидно, будет и впредь.

Закон «взлёта и падения великих держав» действовал все предыдущие столетия; продолжает он

действовать и теперь. Ни одной стране, лидировавшей в международных делах в предыдущие исторические периоды, к сегодняшнему дню не удалось удержаться на том же уровне влияния. И это в лучшем случае. В большинстве других – бывшие гегемоны свои позиции или заметно сдали или вовсе перешли в более легкую «весовую категорию». Рано или поздно им бросали вызов новые центры силы, происходило очередное переформатирование регионального, транс регионального и глобального влияния.

Такие перегруппировки сил никогда не случались одномоментно и резко. И сейчас международная система отношений ещё одной ногой стоит в XX столетии, олицетворением чему служат попытки государств евроатлантического пространства и их различных объединений не допустить своей маргинализации в условиях развития полицентричности. Кто-то ещё по инерции продолжает называть США сверхдержавой, но история неумолимо движется в новом направлении. Другие предсказывают появление новой сверхдержавы в лице Китая. Но уникальность полицентричности и в том, что в отличие от эпох империй, концертов держав или сверхдержав низка вероятность появления новых гегемонов вместо старых, даже на региональном уровне, не говоря уже о трансрегиональном или глобальном. «Силловые поля» политического, экономического и иного влияния распределены в современном мире как никогда равномерно, и этот процесс лишь набирает обороты. Как туго натянутая сеть, эти поля препятствуют чрезмерному усилению того или иного претендента на особый статус.

Как в эту картину вписывается Россия? Она успела побывать в своей истории и одной из крупнейших империй, и сверхдержавой. И в том, и в ином качестве она во многом определяла механизмы регионального и глобального регулирования. После распада СССР Россия впервые за несколько столетий оказалась в числе сугубо региональных, даже субрегиональных игроков, причем не первого эшелона. Но, как показала история, в случае России это падение влияния не было обусловлено железной логикой «взлетов и падений». Объективность в этом сыграла свою роль лишь отчасти. Время показало, что позиции нашей страны в мировых делах потенциально намного сильнее, что отчасти и было реализовано на практике с начала прошлого десятилетия.

В настоящее время Россия представляет собой трансрегиональную державу с элементами гло-

бального впливання. Сьогодні тезис о міжнародній відповідальності Росії звучить природно і уместно, чого не скажеш ще о недавньому минулому. В 1990-е гг., да порой і пізніше, достатньо широкою популярністю користувався тезис о шкодоносності широкої міжнародної ролі Росії, якої-либ стратегічної глибини в її зовнішньої політики. Їго придерживалися представителі самих різних напрямків політичної думки, подчас протилежних. Наприклад, антидержавники (антиэтатисти), будь-то неоліберали або вічні борці з російським «політичним режимом», в кращому випадку вважали, що чим держава менше, тим краще. В гіршому – що Росія ісконно нецивілізована, і їй краще слідувати в фарватері більш просвіщених держав. Другі, радети новий російський державності, вважали, що зовнішньополітична активність відволікає Росію від рішення більш суттєвих завдань внутрішнього розвитку³.

Думається, що неправий і те, і другі. Успішність внутрішнього розвитку вже давно, тим більше, в ХХІ столітті, в якому світ тісно переплетений, визначається зовнішніми факторами в не меншій ступені, ніж внутрішніми. Без активної зовнішньої політики і дипломатії неможливо вирішувати багато внутрішніх суттєвих завдань. Конечно, як завжди, є міра в речах, і зовнішня політика, відрвана від реальності, від представлень о ресурсах країни, може накладавати на неї неоправданне брем'я. Но знаходження правильного балансу між зовнішньополітичною активністю і вимогами внутрішнього розвитку – питання якості державного управління, но ніяк не самого принципу необхідності такої активності. Розбазарювання внутрішніх ресурсів ради ілюзорних зовнішньополітичних вигод так же неприпустимо, як бездіяльність у зовнішній політиці в шкоду національним інтересам. Стремління повернути собі роль сверхдержави для сучасної Росії було б також пагубно, як неуміння захищати і продвигати свої позиції в якості трансрегіонального суб'єкта світової політики, в якості одного з центрів впливання в поліцентричному світі ХХІ століття.

Для свого преуспівання Росія зацікавлена в подальшому використанні як механізмів регулювання, створених во второй половині минулого століття, так і в розвитку нових, постбіполярних. Серед перших – ООН і вся розгалужена система її агентств і установ, ВТО

(як продовження ГАТТ), ОБСЄ (як продовження СБСЄ), «большая восьмёрка» (як продовження «семёрки») і др., серед вторих – «большая двадцатка», БРИКС, ШНГ, ЕврАзЭС, ОДКБ, ШОС, Таможенный союз і др. Причём, більшість з перерахованих організацій не існували б без активної ролі Радянського Союзу або Росії. Не думаю, що знайдеться багато експертів, які всерйоз доводили б їх ненужность. Без активної зовнішньої політики Росія була б не в стані зайняти гідне місце в цих структурах, а, відповідно, і впливати на діяльність регіональних і глобальних механізмів регулювання і управління.

Більше того, для підвищення шансів закріпити за собою статус центра впливання в ХХІ столітті Росії доведеться тільки нарощувати зовнішньополітичну і дипломатичну активність. Тут важливу роль грає наступний парадокс сучасності: нарощування впливання можливо тільки через регіональну інтеграцію, навіть за рахунок делегування частини свого національного суверенітету, а в більш широкому плані – в здатності стати ядром того або іншого об'єднання держав. Наглядним прикладом служить Німеччина, яка своїм сучасним вагою зобов'язана участю в ЕС, або США як ядро НАТО, або Бразилія як ведучий член різних латиноамериканських організацій. По тому цілком раціонально стремління Росії взяти на себе функцію мотора інтеграційних проектів на пострадянському просторі. Від їх успішності, в тому числі самого амбіційного – Євразійського економічного союзу, і буде в основному залежати цілком оправдана претензія Росії на роль одного з центрів сили в сучасному столітті.

Таким чином, формування нових і реформатування старих механізмів регіонального і глобального регулювання продовжаться ще не один рік. Це саме той відрізок часу, коли в ці процеси можна встроїтися і надавати на них впливання к своїй вигоді. Якщо б не фонтануюча активність зовнішньої політики Радянського Союзу, то ООН склалася б іншою, менш пристосованою для підтримки ролі нашої країни в якості одного з ведучих держав світу. Чому Великобританія так і не стала частинкою мотора європейської інтеграції? Тому що в своє час вона пропустила шанс увійти в число країн – засновниць ЕЭС. Чому Бразилія все зривається в лідера Латинської Америки? По-

тому что в нужное время активно проводила внешнюю политику по противодействию проектам панамериканской интеграции во главе с США. Так и в будущем – одни страны используют шансы для

усиления своих позиций, другие их упустят. Остаётся надеяться на то, что Украина займёт место в числе лидеров постсоветского интеграционного процесса.

ССЫЛКИ:

¹ Громыко Ал.А. Русский язык и культура в политике «мягкой силы» России /Ал.А. Громыко // Большая Европа в глобальном мире: новые вызовы – новые решения. – Доклады Института Европы № 292. – М., 2013. – С. 9-15.

² См.: Циватий В.Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) / В.Г. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К.: «ДЕМІД», 2000. – Вип. 4. – С. 268-274.

³ См.: Россия в полицентричном мире. – М., 2011. – 580с.

Gromyko A.A. Polycentricity of the international relations and global diplomacy of the XXI century / Institute of Europe of the Russian Academy of Sciences.

The article examines the issues related to the world-management in the polycentricity of the international relations and the role of Russia as a global state in this process.

Keywords: global regulation, polycentricity, transregional state, Russia.

Громыко О.А. Поліцентричність міжнародних відносин і глобальна дипломатія XXI століття / Інститут Європи Російської академії наук.

Стаття присвячена питанням світоуправління в умовах формування поліцентричності міжнародних відносин та місця в них Росії як глобальної держави.

Ключові слова: глобальне регулювання, поліцентричність, трансрегіональна держава, Росія.

Стаття надійшла до редколегії 13.05.2013

Прийнята до друку 04.06.2013